

Mia Kristine Moe Hansen

Seksuelle overgrep mot barn og unge - Hvorfor er det viktig å kunne samtale med barn og unge om seksuelle overgrep?

Sexual abuse of children and adolescents
- Why is it important to be able to talk to children
and adolescents about sexual abuse?

Bacheloroppgave i Sosialt arbeid

Mai 2022

Mia Kristine Moe Hansen

Seksuelle overgrep mot barn og unge - Hvorfor er det viktig å kunne samtale med barn og unge om seksuelle overgrep?

Sexual abuse of children and adolescents
- Why is it important to be able to talk to children and
adolescents about sexual abuse?

Bacheloroppgave i Sosialt arbeid
Mai 2022

Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet
Fakultet for samfunns- og utdanningsvitenskap
Institutt for sosialt arbeid

Sammendrag

Barn blir utsatt for seksuelle overgrep hver dag i Norge. Seksuelle overgrep mot barn strider mot samfunnets normer, men det er også et tabu å snakke om. I denne oppgaven har jeg gått i dybden på hvorfor det er viktig å kunne samtale med barn og unge om seksuelle overgrep. Å bli utsatt for et seksuelt overgrep påvirker hele personen, fysisk, psykisk og sosialt. Ved å være tause om seksuelle overgrep bidrar dette til økt tabu og ugyldiggjøring av at overgrepene skjer. Dette gjelder både taushet fra den utsatte og den profesjonelle. Jeg har også diskutert kompetansen som kreves av voksenpersonen for å kunne gjennomføre en god samtale med den utsatte både for å forebygge, forhindre, avdekke og bearbeide et seksuelt overgrep. Det kreves også at barnet har kunnskap om hva seksuelle overgrep er, men det er alltid den voksnes ansvar i samtale barn og unge. Kompetansen til den voksne går ut på å ha kunnskap om seksualitet, seksuelle overgrep og traumer. Å bli utsatt som barn vil være traumatiserende hendelser, og vil vises både når man er ung og voksen. Videre er det å ha samtaleferdighetene og rammene rundt viktige i samtale med barn og unge. Så til slutt så er det å ha kunnskap om seg selv som en trygg voksen, danning av relasjoner og bevisstheten rundt egne holdninger.

Summary

Children are exposed to sexual abuse every day in Norway. Sexual abuse of children is against the norms of society, but it is also taboo to talk about. In this thesis, I have gone in depth on why it is important to be able to talk to children and adolescents about sexual abuse. Being sexually abused affects the whole person, physically, mentally and socially. By being silent about sexual abuse, this contributes to increased taboos and invalidation of the fact that the abuse took place. This applies both to silence from the victim and the professional. I have also discussed the competence required of the adult to be able to conduct a good conversation with the victim both to prevent, deter, detect and process a sexual assault. It is also required that the child has knowledge of what sexual abuse is, but it is always the adult's responsibility in conversation children and young people. The adult's competence is based on having knowledge of sexuality, sexual abuse and trauma. Being exposed as a child will be traumatic events and will appear both when you are young and as an adult. Furthermore, having the conversational skills and framework around is important in conversation with children and young people. Lastly to have knowledge of oneself as a confident adult, formation of relationships and awareness of one's own attitude.

Forord

Vi fikk ett vanlig semester på universitetet før koronapandemien endret på hverdagen til oss alle. Vi har måttet håndtere nedstegningen på ulike måter, det har vært hjemmekontor, det har vært digitale forelesninger på studenthybelen, det har vært utetrening og det har vært kohorter. Samfunnet har endelig åpnet igjen, og jeg ser tilbake på en innholdsrik utdanning på både godt og vondt.

Jeg vil gjerne takke mine foreldre for utallige telefonsamtaler, gode refleksjoner og støttende ord de tre siste årene. En ekstra tanke går til mamma som har gjennomført sine første kurer med cellegift mens jeg skriver denne bacheloren. Jeg heier på deg!

Gratulerer til storebror Ken som i april ble pappa for første gang, jeg gleder meg til å være tante for Jenny.

Jeg vil også takke min medstudent Tov som har vært med meg i skriveprosessen. En del av bacheloren er jo det sosiale med gode faglige diskusjoner og støtte i en vanskelig periode, du har blitt som min andre irriterende storebror!

Jeg vil også takke veilederen min Turid Midjo, for god hjelp og forståelse rundt situasjonen.

Trondheim, Mai, 2022

Innholdsfortegnelse

1.0. Innledning	1
1.1. Valg av tema	2
1.2. Problemstilling og avgrensing	2
1.3. Oppbygging av oppgaven	2
1.4. Metode	2
1.4.1 Søkeprosessen.....	3
1.4.2 Et kritisk blikk på valgt forskning.....	3
2.0. Litteratur	5
2.1. Barn og hva er barnets beste?	5
2.2. Hva er seksualitet og seksuelle overgrep mot barn?	5
2.3 Hva kjennetegner livssituasjonene til barn og unge som blir utsatt for seksuelle overgrep?6	
2.4 Konsekvenser	7
2.5. Hvem er overgriperen?	8
3.0. Diskusjon	11
3.1. Samtaler som forebyggende tiltak	11
3.1.1. Taushet fører til tabu.....	11
3.1.2 Hva hindrer de utsatte i å snakke om seksuelle overgrep?.....	12
3.1.3 Åpenhet om seksuelle overgrep fra tidlig alder bidrar til beskyttelse	13
3.2. Voksnes vegring for å snakke med barn og unge om seksuelle overgrep	13
3.3. Kunnskap om seksualitet og seksuelle overgrep	15
3.3.1 Hvordan er traumebevisst omsorg relevant når man snakker om seksuelle overgrep?..	15
3.4. Samtaleferdigheter hos voksne som skal snakke med barn og unge om seksuelle overgrep	17
3.5. Hvordan være en trygg voksen?	19
3.5.1 Relasjoner i samtaler med barn og unge.....	19
3.5.2. Egne holdninger	20
3.5.3. Risikofylt arbeid.....	21
5.0. Avslutning	23
6.0. Referanser:	25

1.0. Innledning

Omfanget av seksuelle overgrep mot barn er relativt stort i Norge. 15 % av norske menn og kvinner oppgir å ha vært utsatt for en eller flere former for seksuelle overgrep før fylte 18 år (bufdir.no, 2021). Rapporten *Ungdoms erfaringer med vold og overgrep i oppveksten* viser at 6% har opplevd seksuelle overgrep fra voksne minst én gang, mens 4% har opplevd det gjentatte ganger. Det er nesten dobbelt så mange jenter som har blitt utsatt enn gutter (Hafstad & Augusti, 2019, s. 83). Strategiene *Barndommen kommer ikke i reprise (2013)* og *Forebygging og bekjempelse av internettrelaterte overgrep mot barn (2021)* er utviklet for å styrke den forebyggende innsatsen, hvilke grep som er nødvendige for at seksuelle overgrep skal avdekkes og tiltak for å styrke arbeidet med barn og unge som har blitt utsatt for overgrep både fysisk og på nett. Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet har utviklet veiledere å håndtere mistanke ved overgrep og hvordan man kan forebygge og snakke med barn både før et eventuelt overgrep og i etterkant.

Vold, seksuelle overgrep og omsorgssvikt mot barn er en av de største truslene mot folkehelsen (NOU 2017: 12, s. 27). Fysisk mishandling, seksuelt misbruk, emosjonell trakassering og neglisjering er de fire formene som regnes som omsorgssvikt. Dette er alle former for omsorgssvikt der barnet kan bli traumatisert og utvikle både fysiske og psykiske plager (Blindheim, 2012, s.171). Seksuelle overgrep i barndommen kan ha alvorlige helsemessige konsekvenser for videre utvikling og fungering (bufdir.no, 2021).

Skyldfølelse og skam preger ofrene, dette fører til at overgrepene blir holdt hemmelig i mange år. Når noe er tabu og vi ikke snakker om det, er det en stor risiko for at det vi ikke snakker om, skjer (Thorkildsen, 2018, s. 63-64).

Det viser seg at profesjonelle og voksne har vansker for å snakke med barn og unge om seksuelle overgrep. Seksuelle overgrep er handlinger som bryter med det norske samfunnets normer. Barn blir utsatt for seksuelle overgrep i Norge hver dag, og det er vår jobb som sosionomer å forebygge overgrep i arbeidet med overgrepsutsatte barn, unge og voksne. Sosialt arbeid utøves på felt som barnevern, innen psykisk helse, kriminalomsorg, familievern, Nav eller andre sosialfaglige felt som alle er steder der man kan møte mennesker som er berørt av seksuelle overgrep. Seksuelle overgrep mot barn er en alvorlig kriminell handling og alle voksne har plikt til å forhindre at slike straffbare handlinger skjer. Det å ha kunnskap om seksuelle overgrep og forståelse for reaksjoner i etterkant, for så å anvende dette i arbeid med barn og unge vil være viktig som sosionom.

1.1. Valg av tema

Jeg har siden jeg var 8 år gammel vært fostersøster til minst 10 ulike ungdommer som alle har bodd hos oss på forskjellige grunnlag. Jeg har ikke visst bakgrunnen til hvorfor de har bodd hos oss, men skjønnte etter hvert som at jeg vokste opp at de ikke hadde det bra hjemme eller med seg selv. Det er på studiet og etter det jeg har lært, at jeg har fått mer forståelse for hvorfor de har hatt den atferden de har hatt. Jeg har også kunne reflektert over opplevelsene mine i situasjoner med fostersøsknene sammen med foreldrene mine og drøftet de på et mer faglig nivå. Jeg har også fått mer informasjon om bakgrunnshistoriene der fostersøsknene har blitt utsatt for både fysisk og psykisk vold og overgrep. Det er på bakgrunn av mine egne opplevelser og hvordan jeg har knyttet det opp til ting jeg har lært at har blitt mer nysgjerrig på hva forskning og annen litteratur sier om hvordan man kan snakke med overgrepsutsatte barn og unge. Jeg synes også det er et vanskelig tema, men håper på at hvis jeg tillærer meg mer kunnskap så kan jeg bidra i det forebyggende og hjelpende arbeidet mot seksuelle overgrep.

1.2. Problemstilling og avgrensning

På bakgrunn av dette har problemstillingen blitt «*Hvorfor er det viktig å kunne samtale med barn og unge om seksuelle overgrep, og hvilken kompetanse kreves av den voksne som skal gjennomføre samtalen?*».

Jeg velger å ikke ha et tydelig skille mellom incest og seksuelle overgrep, da den utsatte mest sannsynlig vil oppleve senvirkninger enten overgriperen er i familien/nær relasjon eller ikke.

1.3. Oppbygging av oppgaven

I kapittel 1 innledes oppgaven med bakgrunn for valg av tema, problemstilling og metode. I kapittel to vil jeg ta for meg hvordan barn og seksuelle overgrep mot barn blir definert gjennom lovverk, statistikk og forskning. Videre i kapittel tre vil jeg diskutere hvorfor det er viktig å kunne snakke med barn og unge om seksuelle overgrep. Dette på bakgrunn av den profesjonelles kompetanse når det gjelder teori, ferdigheter og personlig egnethet. I avslutningen vil jeg samle trådene for å svare på problemstillingen.

1.4. Metode

Metoden forteller oss noe om hvordan vi bør gå til verks for å fremskaffe eller etterprøve kunnskap (Dalland, 2017, s. 53). Dette er en teoretisk oppgave, der jeg også har brukt systematiske litteratursøk for å kunne drøfte problemstillingen, dette som en av flere metoder for å finne relevant litteratur til min problemstilling. Vi trenger ulike metoder både til å få

frem ny kunnskap og til å etterprøve i hvilken grad påstander er holdbare (Dalland, 2017, s. 53). Jeg har også benyttet meg av litteratur jeg har fått gjennom tidligere emner og sekundærkilder jeg har funnet i bøker og artikler. Jeg har også benyttet lovverk og rapporter fra Bufdir, NKVTS og RVTS.

1.4.1 Søkeprosessen

Oria og Idunn er de databasene jeg har brukt ved innhenting av data, der Oria har vist seg som den databasen med mye relevant forskning. Nettsiden til nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress har gitt meg mye god forskning og rapporter som har blitt benyttet. Jeg har også benyttet meg av rapporter, strategier og NOUer fra Regjeringen.

Jeg har benyttet meg av ulike inklusjonskriterier. Ved søk har jeg avgrenset artiklene til fagfellevurderte tidsskrift fra årstallene 2011-2021, dette for å begrense antall treff. Annen litteratur som er benyttet kan være eldre enn dette. Søkeordene som jeg har benyttet mest er «seksuelle overgrep mot barn», «tilknytning», «traume» og «seksuelt misbruk». Jeg har også foretatt søk med andre ord, men det er disse ordene som har gitt meg mest relevant litteratur. Jeg har også brukt kjedesøk, der jeg har startet med artikler som er relevant for min problemstilling og sett i de opprinnelige kildene. Jeg har også fått gode tips om relevant litteratur fra medstudenter og veileder. Noen bøker ble også funnet gjennom søk på Oria.no og ved siden av i hyllene på biblioteket fant jeg mer relevant litteratur. Jeg har også fått mye inspirasjon til valg av tema av boken «...si det til noen...» av Margrete Wiede Aasland som vi hadde et seminar med i starten av året.

1.4.2 Et kritisk blikk på valgt forskning

Å være kildekritisk handler først om kildesøking, der man finner den litteraturen som best belyser problemstilling og videre om redegjørelsen for litteraturen som blir brukt i oppgaven (Trygstad & Dalland, 2017, s. 143). Artiklene som er valgt er basert på forskning gjort i Norge, da jeg gjorde flest søk på norsk. Ved å lese abstract på fagfellevurderte artikler som kom opp når jeg søkte fikk jeg gjort meg opp en mening om den kunne bli brukt eller ikke. Kildens relevans må vurderes med tanke på problemstillingen (Trygstad & Dalland, 2017, s. 143). Noen av kildene kommer fra reddbarna.no, de mangler årstall for når de ble publisert. Jeg har likevel valgt å bruke noen nettsider fra organisasjonen da de aktivt jobber med forebygging av seksuelle overgrep og viser til rapporter og annen forskning som jeg også har brukt i denne oppgaven. Jeg anser kildene som pålitelige og relevante, da jeg jeg i hovedsak

har brukt nyere bøker, artikler og rapporter. Det er også mye av det jeg har lest i de forskjellige artiklene som stemmer overens med hverandre.

2.0. Litteratur

I dette litteraturkapitlet vil jeg ta for meg et barns rettsposisjon i samfunnet for å få en forståelse på hvem overgrepene berører. Jeg vil også fremheve viktigheten av å vite hva seksualitet og seksuelle overgrep mot barn er for å kunne forstå omfanget av hvem som blir utsatt, konsekvensene av seksuelle overgrep og hvem som er overgriper.

2.1. Barn og hva er barnets beste?

I FNs konvensjon om barnets rettigheter jf. artikkel 1. menes et barn som ethvert menneske under 18 år, hvis ikke barnet blir myndig tidligere etter den lovgivningen som gjelder for barnet. Barnekonvensjonen er en internasjonal avtale om barns rettigheter, som skal gi alle barn rett til å ha en trygg og god oppvekst uansett hvem de er og hvor de bor (regjeringen.no, 2020). Barnekonvensjonen artikkel 34 står det at barnet skal bli beskyttet mot alle former for seksuell utnytting og misbruk.

Fra 2003 gjelder konvensjonen som norsk lov, den går også foran andre norske lover dersom de skulle stå mot hverandre (regjeringen.no, 2020). Dette gjør at myndighetene, enkeltpersoner og organisasjoner følger bestemmelsene i barnekonvensjonen. Den har fire generelle prinsipper som handler om ikke-diskriminering, barnets beste, barnets rett til liv og utvikling, og barnets rett til å bli hørt (Regjeringen.no, 2020). Prinsippet om barnets beste er et rettslig prinsipp som står i barnevernloven/bvl § 4-1 om Hensynet til barnets beste. Prinsippet er overordnet og grunnleggende i alt av barnevernets virksomhet. I 2014 ble prinsippet om barnets beste vedtatt i Grunnloven §104. Barn utsettes for mange ting som ikke ivaretar deres interesser, og seksuelle overgrep er noe av det alvorligste som et barn kan bli utsatt for.

2.2. Hva er seksualitet og seksuelle overgrep mot barn?

Før man snakker om seksuelle overgrep kan det være relevant å ha kunnskap om seksualitet. Seksualitet er sentralt i et menneskes liv, både i det sosiale og i følelseslivet. Derfor er det viktig å ha en forståelse for seksualitet når man skal snakke om seksuelle overgrep.

Seksualiteten blir definert slik av WHO:

Seksualiteten er en integrert del av ethvert menneskes personlighet; mann, kvinne og barn. Seksualiteten er et grunnbehov som utgjør et aspekt av å være menneske, og som ikke kan skilles fra andre livsaspekter. Seksualitet er ikke det samme som samleie eller evnen til å oppnå orgasme, og er heller ikke summen av hele vårt erotiske liv. Alt dette kan være en del av vår seksualitet, men behøver ikke å være det. Seksualitet omfatter så mye mer, den finnes i den energien som driver oss til å søke kjærlighet, kontakt, varme og nærhet, den uttrykkes i det vi føler, hvordan vi beveger oss, hvordan vi berører andre og selv blir berørt. Seksualiteten handler om å være sensuell, såvel som å

være seksuell. Seksualiteten påvirker altså våre tanker, følelser, handlinger, og vårt samspill med andre mennesker (WHO, 2006).

Dette er et omfattende begrep og kan brukes i forståelsen av hvorfor seksuelle overgrep er så innvirkende på hele et menneskes liv. Seksualitet er noe man er født med, dette er for å kunne danne en relasjon til andre. Ikke alle relasjoner er romantiske eller seksuelle, men det handler om å søke nærhet til andre. Seksualiteten utvikler seg i det man for første gang føler berøringen til foreldrene sine. For både barn og voksne er dette noe som utvikler seg til å bli sammensatte følelser og handlinger (Håkonsen, K. M. 2018, s. 97).

Seksuelle overgrep mot barn er et viktig samfunnsmessig tema. Vi vet at barn utsettes for seksuelle overgrep i Norge, men det er fortsatt ikke en sikker definisjon på *seksuelle overgrep* eller *barn* som er lett å forstå (Søftestad, 2018, s.16). Det kreves kunnskap fra flere forskjellige fagfelt for å kunne forstå hva seksuelle overgrep mot barn er (Søftestad, 2018, s.16). Ved bruk av sosialpsykologiske definisjoner beskrives på ulike måter at seksuelle overgrep skjer ut fra overgriperens behov, på bekostning av barnets behov. Overgriperen er ansvarlig for handlingene, uavhengig av barnet sin oppførsel, handling og reaksjon (Søftestad, 2018, s. 23). I Edvardsen (2019, s. 29) brukes en generell definisjon om seksuelle overgrep mot barn

Det er snakk om et seksuelt overgrep når et barn involveres i seksuelle aktiviteter som det ikke kan forstå rekkevidden av, ikke er utviklingsmessig moden for og derfor ikke kan samtykke i, og/eller aktiviteter av en slik art at det overskrider samfunnets sosiale og rettslige normer.

Den seksuelle lavalderen i Norge er 16 år. Et barn mellom 16 og 18 år kan gi samtykke, men er sårbare for å bli utnyttet i forhold de er avhengige eller har tillit til. Vold er et begrep som blir brukt mye i sammenheng med seksuelle overgrep. Per Isdal (2000) definerer vold

Vold er enhver handling rettet mot en annen person som ved at denne handlingen skader, smerter, skremmer eller krenker får denne personen til å gjøre noe mot sin vilje eller å slutte å gjøre som den vil.

Voldsdefinisjonen omfatter fire typer: det er fysisk, psykisk, seksuell og økonomisk vold. Forskningen som er valgt omfatter derfor begrepene bare vold, seksuelle overgrep eller begge to i kombinasjon.

2.3 Hva kjennetegner livssituasjonene til barn og unge som blir utsatt for seksuelle overgrep?

Barn som lever med foreldre med rusproblemer, psykiske problemer, voldelig atferd og lignende kan være mer utsatte da foreldrene ikke har evnene til å beskytte eller ta vare på

barna. Foreldrenes egne behov gjør at de ikke klarer å prioritere barnas behov (Søftestad, 2018, s. 28). De som har opplevd en type vold og overgrep, har i større grad opplevd flere typer, både fysisk og psykisk. 1 av 5 har opplevd én eller flere typer vold (Hafstad & Augusti, 2019, s. 97).

Det som øker sjansen for overgrepserfaringer i oppveksten er familieøkonomi og foreldrenes vansker med rus, psykisk sykdom eller kriminalitet. Ungdommen som ikke identifiserer seg med hverken gutt eller jente har også større sjanse for å erfare overgrep (Hafstad & Augusti, 2019, s. 103).

Det rapporteres en høyere forekomst av vold og overgrep mot barn med funksjonsnedsettelse (Hafstad & Augusti, 2019, s. 107). Det er tre ganger større risiko for at barn med nedsatt funksjonsevne blir utsatt for vold og seksuelle overgrep enn andre barn (Reddbarna.no).

Barn som tidligere har blitt utsatt for seksuelle overgrep, eller har mødre som har blitt utsatt kan også være mer sårbare for overgrep (Søftestad, 2018, s. 28). Familier med minoritetsbakgrunn og brudd i familierelasjonene har i større grad erfaringer med overgrep og vold (Hafstad & Augusti, 2019, s. 103). Barn fra andre etniske kulturer er sårbare, da de på grunn av andre tradisjoner kan bli giftet bort i ung alder eller blir utsatt for kjønnslemlestelse (Søftestad, 2018, s. 28). Vold i nære relasjoner er hyppigere i familier der enten en av foreldrene eller begge er fra et annet land enn Norge (Hafstad & Augusti, 2019, s. 109).

Rapporterte helseplager øker hvis ungdommen har blitt utsatt for flere formere for vold. De rapporterer symptomer på psykiske helseplager, dersom de har blitt utsatt for flere former for vold, eller samme type flere ganger. Det er også økt skolefravær og søvnvansker hos overgrepsutsatt, enn hos ungdom uten slike erfaringer (Hafstad & Augusti, 2019, s.115). Det er også en rekke barn som ikke er i noen av disse sårbare gruppene, men som allikevel blir utsatt for overgrep (Søftestad, 2018, s. 29).

2.4 Konsekvenser

Barn og unge som utsettes for seksuelle overgrep er en sammensatt gruppe der det er store variasjoner både når det gjelder overgrepserfaringer og skadevirkninger. Det ene er skader som vises umiddelbart, men mange opplever konsekvenser og et problemfylt voksenliv. Det rapporteres økt risiko for selvmord, selvskading, høyt alkoholforbruk og rusmisbruk (Gamst, 2017, 116). Når barnet blir utsatt for overgrep av voksne i nære relasjoner kan barnet føle på

skyld, skam, nedsatt selvfølelse og at det er medansvarlig, noe som kan føre til traumereaksjoner (Gamst, 2017, 118).

Traumebegrepet blir ofte benyttet i sammenheng med hendelser som vold, ulykker og seksuelle overgrep. Samtidig som mange blir traumatisert, viser Blindheim (2012) til forskning som sier at mange klarer seg fint ved slike enkelthendelser, og det ser ut som at de fleste ikke får noen store posttraumatiske ettervirkninger (s.169). Det er imidlertid en større risiko for å bli traumatisert hvis opplevelsene skjer gjentatte ganger i barnets oppvekst og i omsorgssystemet (Blindheim, 2012, s.169). Barn og ungdom reagerer ulikt på å bli utsatt for vold og overgrep, noen blir stille og innesluttet, mens andre blir utagerende (bufdir.no, 2020). Opplevelser av vold kan føre til forstyrrelser i trygghet og tillit, både til seg selv og til omverdenen. Det er mange som sliter med ensomhet, skam, skyld og følelse av verdiløshet (Bersvendsen & Hauge, 2018, s. 97). Traumatiserte barn har en økt risiko for å oppleve overgrep som voksne, for eksempel gjelder det voldtekt, mishandling i parforhold, eller selv utføre overgrep mot andre (Blindheim, 2012, s.172). Barn går glipp av reguleringen, en form for utviklingsstøtte som er sentral i deres liv (Søftestad, 2018, s. 77). Barn er mer sårbare for å bli traumatisert da de er under utvikling både emosjonelt, kognitivt, sosialt og personlighetsmessig. Enkelte typer hendelser har mer potensiale til å være mer traumatiserende enn andre (Blindheim, 2012, s.183).

2.5. Hvem er overgriperen?

Den som forgriper seg seksuelt, blir ofte omtalt som en overgriper. Dette er et begrep som kan legge skjul på at personen har høy sosial status, at de er ressurssterke, det er noen vi kjenner eller personer som er godt likt (Søftestad, 2018, s. 29). De fleste utsatte barn blir utsatt av én overgriper, i noen tilfeller er det flere overgripere sammen, av begge eller samme kjønn. Det er også barn som blir utsatt for seksuelle overgrep sammen (Søftestad, 2018, s. 29). Kvinner utfører også overgrep, men de er underrapporterte (Søftestad, 2018, s. 30). Å utføre seksuelle overgrep er alvorlige straffbare handlinger, og det er overgriperen som vil få de strafferettslige konsekvensene. De ulike gradene av seksuelle overgrep blir i Lov om straff/Straffeloven (strl) kapittel 26 om seksuallovbrudd definert. Det er straffbart å utføre handlingene mot alle de som ikke ønsker det eller er mottagelige for det. Lovbestemmelsene er strengere når det gjelder barn, de blir mer skjerpene hvis barnet er under 14 år og gjelder både fysiske handlinger og på nett.

Foreldre, søsken, besteforeldre eller andre tillitspersoner kan stå i en allerede eksisterende posisjon som de kan utnytte til å forgripe seg på barn. (Søftestad, 2018, s. 29). Når det er en tilknytningsperson som står for overgrepene, kan dette føre til store skader på tilknytningssystemet. Traumer i tidlige tilknytningsrelasjoner er knyttet til komplekse traumereaksjoner. Dette kan for eksempel være at man har vansker for å stole på andre mennesker og inngå nære relasjoner med andre videre i livet, som igjen vil påvirke psykisk helse og livskvalitet på en negativ måte (Steine et al., 2016, s. 895).

Barn og jevnaldrende utfører også seksuelle overgrep (Søftestad, 2018, s. 31) (Hafstad & Augusti, 2019, s. 145). Mistanker og avsløringer om barns seksuelle overgrep mot andre barn forsterker tabuet betraktelig. Foreldre og familiemedlemmer bortforklarer, benekter og bagatelliserer hendelsene. Fagpersoner er preget av usikkerhet og mangel på kunnskap (Søftestad, 2018, s. 31). En utfordring knyttet til dette er grensene mellom seksuelle overgrep, utforskning og lek (Søftestad, 2018, s. 31). Overgriperne er altså som oftest vanlige mennesker, med vanlige jobber og familie, de oppfører seg og lever som andre (Søftestad, 2018, s. 33).

3.0. Diskusjon

I dette kapittelet vil jeg diskutere problemstillingen

«Hvorfor er det viktig å kunne samtale med barn og unge om seksuelle overgrep, og hvilken kompetanse kreves av den voksne som skal gjennomføre samtalen?».

Ved mistanke om at noen er utsatt for seksuelle overgrep, må man kunne handle raskt for å kunne forhindre nye overgrep. I et samfunnsperspektiv er det også vesentlig å kunne snakke om overgrep for å hjelpe de som allerede har blitt utsatt for å bearbeide hendelsene. Når man vet konsekvensene av seksuelle overgrep, hva gjør det så vanskelig å snakke om?

3.1. Samtaler som forebyggende tiltak

Å snakke om seksuelle overgrep med barn og unge kan skape en åpenhet rundt temaet som kan være med som et forebyggende tiltak. Taushet forsterker tabuer om seksuelle overgrep, dette gjelder taushet fra samfunnet, sosialarbeidere og den utsatte. Samfunnet usynliggjør og hindrer åpenhet, noe som bidrar til ytterligere tabu og en forsterket smertefølelse hos barnet (Aas, 2013, s. 214). Det vises at jo lengre man holder overgrepene hemmelig er det større sannsynlighet for at man utvikler psykiske helseproblemer (Steine et al., 2016, s. 896).

3.1.1. Taushet fører til tabu

Å være taus om seksuelle overgrep vil føre til økt tabu og en form for ugyldiggjøring av at overgrepene skjedde. Å ugyldiggjøre overgrepene fører til avmakt for den utsatte og kalles av Leira (2003) og Bourdieu (2000) for symbolsk vold. Utsatte forklarer hvordan opplevelsen ved at det ikke blir sagt eksplisitt at overgrepene er hemmelige, man bare forstår at man er taus om det (Minde & Weber, 2017, s. 271).

Profesjonelle står også i fare for å følge samfunnets normer, i stedet for å følge kunnskaps- og erfaringsbaserte forståelsesmåter. Dette vil føre til at overgrepserfaringene ikke blir sett, og igjen ikke blir snakket om (Aas, 2013, s. 214). Tabuer er på mange måter på samme side som overgriperen, dette fordi den som krenker vet at tabuene ikke blir snakket om (Thorkildsen, 2015, s. 64). Tabuene knyttet til seksuelle overgrep kan skape utfordringer ved forskning, i Minde & Weber beskrives utfordringene knyttet til å finne informanter som var villige til å dele sine erfaringer, dette i små samiske lokalmiljøer (2017, s. 267). Det informantene sier kan også bli overført til større miljøer da det er mye likheter i deres erfaringer med annen forskning.

De som har blitt utsatt for grov vold kjenner på skyld og skam. Disse følelsene er traumerelaterte, og for de som ble utsatt for seksuelle overgrep er det en økt følelse av skam (Aakvaag et al., 2016, s. 21). Skyld- og skamfølelsen som er utbredt blant utsatte, er noe som hindrer de i å søke hjelp (Thorkildsen, 2015, s. 65). Det er i midlertidig ikke nok informasjon om ungdoms erfaring med å søke hjelp, som kan komme av at de ikke har blitt spurt om det (Hafstad & Augusti, 2019, s. 121).

De som utsetter barn for overgrep, forteller gjerne at barna fortjener det. Psykisk vold kommer ofte sammen med fysisk vold. Det er barnas skyld, de er ikke mer verdt og de ber om det (Thorkildsen, 2015, s. 66). Skam, skyld og redsel er viktige grunner for at ungdom ikke forteller, 44% av ungdom som har blitt utsatt for seksuelle overgrep av voksne har ikke fortalt om det til noen (Hafstad & Augusti, 2019, s. 121). Tausheten bekrefter det ofrenes egen forestilling om at det er seg selv det er noe galt med (Thorkildsen, 2015, s. 66).

3.1.2 Hva hindrer de utsatte i å snakke om seksuelle overgrep?

Et godt spørsmål er hvorfor overgrepsutsatte barn og unge ikke snakker om overgrepene med andre. En studie gjort viser at det i gjennomsnitt går 17, 2 år fra overgrepet skjedde til det blir snakket om (Steine et al., 2016, s. 893).

Svaret kan ligge i at overgrepsutsatte blir manipulert til å ikke snakke om overgrepene, og at det ligger en slags forståelse for at man ikke skal snakke om det (Barneombudet, 2010, s. 9). Begrepet kontrakt kan bli brukt om dette, altså underforståtte og ureflekterte avtaler som utvikles gjennom samspill og rutiner over tid (Bersvendsen & Hauge, 2018, s. 100). Barnet kan forstå at handlingene det blir utsatt for er galt, men kan føle på et ansvar for å beskytte familien (Barneombudet, 2010, s. 9). Kontraktene kan forstås som gjensidige forpliktelser eller forventninger med varierende innhold, varighet, hvem de er gjeldende for og overfor hvem. Kontraktene vil ofte kunne tre frem som tause forståelser (Bersvendsen & Hauge, 2018, s. 100). Dette kan for eksempel være innad i en familie etter en voldsepisode der man later som at ingenting har hendt (Bersvendsen & Hauge, 2018, s. 100). Barn og unge føler også på en frykt for hva som kan skje hvis overgrepene bli snakket om (Barneombudet, 2010, s. 9). Noen tør ikke si ifra fordi de blir truet til å være stille av overgriperen eller familien. I noen tilfeller blir for eksempel moren til barnet truet med å bli drept (Barneombudet, 2018, s.13). Seksuelle overgrep handler også om makt. Jf. strl § 295 der det står om overmaktsforhold og lignende. Dette betyr at man misbruker stillingen sin, avhengighets eller tillitsforholdet til en person. Dette omhandler også personer med psykisk utvikling og

psykiske lidelser, og utnyttelse av barn under 18 år i sårbare livssituasjoner. Noe som tilsier at man har mulighet til å utnytte sin egen maktposisjon eller utnytter at barnet er avhengig av overgriperen.

Ungdom forteller ikke om overgrepene fordi de er redde for ikke å bli trodd. Når man ikke bli trodd på, tar det lang tid før man snakker om det igjen (Barneombudet, 2018, s. 17).

3.1.3 Åpenhet om seksuelle overgrep fra tidlig alder bidrar til beskyttelse

Barn som har kunnskap, er bedre beskyttet mot overgrep (reddbarna.no). Økt kunnskap om seksualitet og seksuelle overgrep barn og ungdom er med på å forebygge overgrep. Mange overgrepsutsatte barn forstår ikke hva de har blitt utsatt for, og venter lenge med å fortelle noen om det (Steine et al., 2016, s. 896). Mange av de utsatte sier at de ikke visste at det de opplevde, var galt (Thorkildsen, 2015, s. 68). Dette argumenterer for at barn tidlig bør få kunnskap om hva seksuelle overgrep er, og hvem de må si ifra til (Steine et al., 2016, s. 896).

Det er viktig å lære barn om seksuelle overgrep, men det skal ikke ta vekk ansvaret fra profesjonelle voksne. Voksne må aktivt ta del i avdekking av seksuelle overgrep (Steine et al., 2016, s. 896). Barn trenger informasjon om skillet mellom hva som er gode og dårlige hemmeligheter. De må vite at de dårlige hemmelighetene må de fortelle voksne personer om (Barneombudet, 2010, s. 10).

Det er forebyggende at barn tidlig lærer om vold og overgrep, det gir de en forståelse over hva som er rett og galt, og det gir de mulighet til å sette grenser ovenfor seg selv og andre (Reddbarna.no, 2022). Overgrepsutsatte forteller at de ikke før seksualundervisningen på ungdomsskolen skjønnte at det de ble utsatt for var galt (Barneombudet, 2010, s. 17). Det er vist at barn som har fått informasjon gjennom skolen er bedre rustet til å gjenkjenne og beskytte seg selv mot seksuelle overgrep (Steine et al., 2016, s. 896). Barn må lære om seksualitet, seksuelle overgrep og grensesetting allerede tidlig på barneskolen. De må også få vite hvem og hvor de kan henvende seg for å få hjelp (Barneombudet, 2010, s. 17). Dette betyr ikke at ansvaret for å fortelle om overgrepene ligger på de overgrepsutsatte barna (Steine et al., 2016, s. 896).

3.2. Voksnes vegring for å snakke med barn og unge om seksuelle overgrep

Det er mange som vegrer seg for å snakke om seksuelle overgrep da man vet at det er et ubehagelig og sårt tema. Fordi man allerede vet at det fører til ubehag for seg selv, kan det

være enklest å unngå og stille spørsmål, selv ved mistanke om at noen blir utsatt for seksuelle overgrep (Steine et al., 2016, s. 897). Det vegres mot å snakke om ting som mulig er skadende for barna, og det kan virke problematisk å være den som skal avhøre barna for å avdekke foreldrenes overgrep (Aas, 2013, s. 221). Ved å snakke om seksuelle overgrep, kan det være en mulighet for den overgrepsutsatte til å få tidlig hjelp, stoppe pågående overgrep, forebygge nye overgrep eller hjelp til å bearbeide senskader som følge av overgrepene (Steine et al., 2016, s. 897). Det er vanskelig å avdekke overgrep hvis ikke man tør å snakke om det, fordi det ikke finnes ett sikkert tegn på at noen blir utsatt for overgrep (Stine Sofie Stiftelsen, 2018, s. 44).

En del av å snakke med barn og unge er deres rett til medvirkning, som dreier om at den som snakker med barnet er bevisst. Barnets rettigheter er som tidligere nevnt nedfelt i barnekonvensjon artikkel 12 og i norsk lov barnevernloven § 1-6 om barnets rett til medvirkning, dette både under og etter avdekking (Edwardsen & Mevik, 2016, s. 318). Barn opplever i liten grad deltakelse eller medvirkning i møte med barnevernet og blir sjelden spurt om sine opplevelser og meninger (Aas, 2013, s. 213). Barn kan tro at når de snakker om det de blir utsatt for, så vil det opphøre. Når dette ofte ikke skjer, forstår barna at de voksne ikke kan hjelpe og de må ta vare på seg selv. En måte de håndterer dette på, er å bli tause om sine erfaringer (Edwardsen & Mevik, 2016, s. 322).

Barn påtar seg lett skyld, det kan være vanskelig for et barn og skjønne hvis det ikke får hjelp til å danne seg mening (Aas, 2013, s. 214). En tolkning fra fagfolk om barns taushetsuttrykk er at de ikke husker, ikke har språket til å formidle sine opplevelser, eller at det ikke har skjedd noe alvorlig (Edwardsen & Mevik, 2016, s. 322). Det er av stor betydning at barnet får delta, både til å bli hørt og mulighet til å ha innflytelse. Det viktigste for barnet er at det får si sin mening og bli støttet i meningen ved å føle at det blir lyttet til (Aas, 2013, s. 215). Det kan være krenkende å bli oversett og det kan være krenkende å føle at man blir utspurt, men ikke hørt (Skau, 2018, s. 37).

Alt dette er det som hindrer oss i å snakke med barn og unge om seksuelle overgrep. Disse faktorene kan sees i lys av kompetansebegrepet, som består av de tre aspektene teoretisk kunnskap, yrkesspesifikke ferdigheter og personlig kompetanse (Skau, 2018, s. 58). For å kunne snakke med barn om seksuelle overgrep må man ha kunnskap om seksualitet, seksuelle overgrep og traumer, samtaleferdighetene til å tilpasse samtalen etter barn og unges utvikling og man må ha kunnskap om seg selv og våge å høre det som kommer frem.

3.3. Kunnskap om seksualitet og seksuelle overgrep

En viktig faktor i det å snakke om seksuelle overgrep er kunnskap. For å tørre og spørre, og tørre å melde kreves det at voksne har kunnskap om vold og overgrep (SSS, 2019, s. 45).

Seksualitet i seg selv kan være et vanskelig tema, men å ha kunnskap om hvor mye seksualitet påvirker et menneskes liv, kan være nødvendig i forståelsen av hvor bredt et overgrep påvirker barn og unge. Små barn kan si og gjøre mye forskjellig med kroppen sin, det kan være viktig for den voksne personen å være trygg på seksualiteten og utviklingen til et barn. Barn begynner tidlig å utforske kroppen sin (Bufdir, 2021). Barn vil lære av hverandre eller finne ut ting på egenhånd. Barnet lærer mye om seg selv og andre gjennom lek. Det er vanlig for barn å utforske kjønnsorganene og hverandre i barnehagen. Ved frivillig lek er det viktig å akseptere, men følge med så barna ikke tvinges med på leker de ikke vil (Aasland, 2018, s. 99). Et ordforråd som gjør at de kan snakke om grenser og seksuelle overgrep, kan være forebyggende (Bufdir, 2021). Barn som vet om seksualitet og kan ord på kjønnsorganer, har bedre muligheter til å snakke om kroppen og tidligere tør fortelle om seksuelle overgrep (Aasland, 2018, s. 99).

Videre kan en annen faktor i det forebyggende arbeidet være å ha kunnskap om omfanget av seksuelle overgrep. Omfanget av hvem som blir utsatt for seksuelle overgrep, konsekvensene av å bli utsatt for traumatiserende hendelser i barndommen og hvordan man kan være til hjelp.

3.3.1 Hvordan er traumebevisst omsorg relevant når man snakker om seksuelle overgrep?

Det kan være relevant å se på traumbegrepet. Det å snakke om seksuelle overgrep innebærer at man har kunnskap om hvordan seksuelle overgrep er traumatiserende hendelser som påvirker utviklingen av barnet. Voksne som har opplevd vold og overgrep i barndommen strever oftere med traumereaksjoner, angst og depresjon. Det kan også knyttes til ulike smertetilstander, somatiske plager og alvorlige sykdommer (Bersvendsen & Hauge, 2018, s. 99).

Traumefeltet har lenge vært opptatt av følgene av enkelthendelser, omtalt som «single traumer» eller «type 1-traumer» (Edwardsen, 2019, s. 187). Senere har oppmerksomheten blitt rettet mer mot konsekvensene av gjentatte eller vedvarende traumatiske handlinger, kalt «type 2-traumer» eller «komplekse traumer». De komplekse traumene kan for eksempel komme av erfaringer som krig, ulike former for omsorgssvikt og vold i nære relasjoner (Edwardsen, 2019, s. 187). Traumatiserte barn har en økt risiko for å oppleve overgrep som voksne, for

eksempel gjelder det voldtekt, mishandling i parforhold, eller selv utføre overgrep mot andre (Blindheim, 2012, s.172). Ved å vite hvordan barn blir påvirket ved slike hendelser vil muligens være forebyggende for senere overgrep, fordi man har kunnskapen til å kjenne igjen atferdsmønstre. Barnet har ofte en rekke symptomer som konsentrasjonsvansker og høy indre uro, noe som er sentrale symptomer i en ADHD-diagnose. Som er den mest hyppige diagnosen brukt på barn som har blitt utsatt for seksuelt misbruk (Blindheim, 2012, s. 172).

Christoffer-saken omtalt i Thorkildsen er et symbol på hva som skjer når voksne ikke tror at barn blir utsatt for vold og overgrep. Christoffer ble mishandlet av sin stefar med døden til følge da han var 8 år. Før han døde ble atferdsendringene, konsentrasjonsvanskene og mangel på forklaringer ble begrunnet i ADHD. Legen var ute etter symptomer, ikke forklaringer (2015, s. 150). Dette viser viktigheten av kunnskap om vold og overgrep, og konsekvensene av å bli utsatt for det. Der barn og voksne ikke får bekreftelse på at symptomene skyldes et mangelfullt omsorgssystem og ikke en sykdom (Blindheim, 2012, s. 173).

Det sentrale i en posttraumatisk tilstand er at det går utover en persons integritetskapasitet, noe som vil si at man blir traumatisert hvis hendelsene og konsekvensene av de er at det ikke går an å ta de innover seg (Blindheim, 2012, s. 182). Et barn vil reagere ulikt på bakgrunn av omfang, type vold, alderen, hjelpen og oppfølgingen barnet får. En rekke undersøkelser viser at vold vil påvirke barnets vekst, utvikling, helse og livskvalitet (Bersvendsen & Hauge, 2018, s. 98). Traumebevisst omsorg er et faglig perspektiv i miljøterapi som tar for seg nye måter å tenke om og forholde seg til barn og unge som har erfart alvorlig omsorgssvikt (Lorentzen, 2020, s. 147).

Det er imidlertid rom for en kritisk tolkning av dette begrepet, da det er et relativt nytt begrep og de siste årene har blitt benyttet i stor grad. I faglitteraturen brukes ofte begrepet «regulering» og fokuset rettes mot mangler i barnet, særlig mangel på følelsesregulering (Lorentzen, 2020, s. 150). Lorentzen stiller spørsmål ved om barnets væremåte alltid er ett uttrykk for noe annet enn det som vises, der han skriver at svaret er sikkert både ja og nei (2020, s. 153). «Atferdsproblemene» er ikke alltid atferdsproblemer, men noen ganger reaksjoner på unormale og uakseptable omstendigheter i barnas liv (Thorkildsen, 2015, s. 140). Hvis man alltid skal lete etter årsaken, kan det gjøre at væremåten til barnet ikke blir sett på i lys av den aktuelle konteksten (Lorentzen, 2020, s. 153).

Det er altså rom for kritisk blikk på traumebevisst omsorg, men det kan likevel være et nyttig verktøy i arbeid med barn og unge. Traumebevisst omsorg går ut på de tre pilarene trygghet,

relasjon og følelsesregulering, og er utviklet av Howard Bath. TBO krever en bevissthet og utvikling rundt strategier og ferdigheter (Søftestad, 2018, s. 88).

3.4. Samtaleferdigheter hos voksne som skal snakke med barn og unge om seksuelle overgrep

Ferdighetene til å snakke om seksuelle overgrep innebærer at man må kunne beherske ulike metoder og teknikker i sitt arbeid, samtidig som at man ikke blir for opphengt i sine metoder og teorier (Skau, 2018, s. 64). Ferdighetene må kunne bli brukt både før et eventuelt overgrep, ved mistanke om, i undersøkelsen og i arbeid i etterkant med barn og unge.

I møter med barn og unge er traumebevisst omsorg en måte å forstå barnet på, men også en metode som følger av denne forståelsen (Jørgensen & Steinkopf, 2017, s. 3). De fleste overgrepsutsatte barn har en tilknytning eller relasjon til overgriperen (Søftestad, 2018, s. 76). Tilknytning bidrar til god emosjonell fungering, og handler om hvordan barn tidlig i utviklingen danner relasjoner og knytter følelser til andre på en måte som er felles for alle mennesker (Tetzchner, 2019, s. 541). Utviklingstraumer er et begrep som understreker både konsekvensene av å bli utsatt for traumer og omsorgssvikt i en fase av livet som er utviklingssensitiv (Søftestad, 2018, s. 76). Småbarnstiden er spesiell periode der etablering av relasjoner og utviklingen mot å regulere egne følelser og atferd begynner (Braarud, 2012, s. 154).

Å bli utsatt for seksuelle overgrep, noe som er et tabuisert traume fører til at overgrepserfaringene sjeldent blir avdekket. Barna mister både beskyttelse for nye overgrep og hjelp til å håndtere påkjenninger og reaksjoner på en hensiktsmessig måte. De går glipp av reguleringsstøtten (Søftestad, 2018, s. 77). Mange barn har altså en bakgrunn med opplevelser som er tabubelagte. Reaksjonene på traumene og kriser er i nyere tid forsket mye på som viser hvordan hjernen utvikler seg (Aas, 2013, s. 214). Hjernen utvikler seg på grunnlag av stimuleringen den utsettes for (Søftestad, 2018, s. 77).

Barnet må i første omgang føle seg trygg, noe som er forskjellig fra barn til barn. Trygghet skapes i samarbeid med barnet. Dette kan for eksempel gjøres ved at de voksne lager strategier for å unngå triggere til barna (Søftestad, 2018, s. 89). Videre er relasjoner formende på en grunnleggende måte, som tilknytningsprosesser og sentrum for alle emosjonelle og sosiale funksjoner (Søftestad, 2018, s. 90).

Det er forståelse av barnet og holdninger som er viktig i traumebevisst omsorg (Jørgensen & Steinkopf, 2017, s. 5). Det går ikke å fjerne barna sin opplevelse av frykt, skam eller avvisning. Ved å være en reguleringsstøtte for barnet frem til de klarer det selv, kan man hjelpe barnet til å møte følelsene og bearbeide de (Jørgensen & Steinkopf, 2017, s. 7). Emosjonell samregulering og følelsesmessig utveksling er betingelser for barns sosiale- og kognitive utvikling (Braarud, 2012, s. 154). Samregulering innebærer å møte barnet på følelsene som ligger til grunn for atferdsuttrykket (Jørgensen & Steinkopf, 2017, s. 7). Det å hjelpe en person i etterkant av et seksuelt overgrep krever at man viser empati og anerkjennelse, noe som gir de utsatte en tillit for å erkjenne vanskelige følelser som skam og skyld (Pettersen, 2016, s. 22).

Noen må tørre å spørre først, og det må være oss. Den dialogiske samtalemotoden (DCM) eller barnesamtalen kan være med på å åpne opp for temaer som kan oppleves vanskelige både for den profesjonelle og for barnet (Langballe & Schultz, 2016, s. 118) Barnesamtalen er en samtalemotodikk som er innført for å ivareta barnets rett til medvirkning, men også for å kvalitetssikre samtalearbeidet og informasjonsinnhentingen (Aadnanes, 2020, s. 91). Samtalemotoden har fokus på barnets frie fortelling, der man bruker empatiske og anerkjennende måter for at barnet skal få mulighet til å legge frem sine subjektive beskrivelser av opplevelsene (Langballe & Schultz, 2016, s. 119). Den handler ikke bare om at barn skal bli hørt, men om hvordan barnet blir hørt. Barnesamtalen er delt inn i faser, der de innledende fasen handler om kontaktetablering og informasjon, og avsluttende hvordan den profesjonelle skal ivareta barnet og gi informasjon om hva som skal skje videre (Aadnanes, 2020, s. 91). Samtalemotoden er et viktig verktøy i arbeid på alle arenaer der barn høres (Gamst, 2017, s. 20).

Ungdomstiden er en fase som også er preget av utvikling, både fysisk, psykisk og sosialt. I denne tiden kan man bli påvirket på både positive og negative måter (Hafstad & Augusti, 2019, s. 32). Det kreves muligens andre ferdigheter til å snakke om seksuelle overgrep med unge, enn det gjør når man snakker med barn. Utvikling i ungdomstiden kan også være påvirkende for fungering i voksenalder. Risikoen for vansker som separasjonsangst og skolevegning minskes, men øker for andre vansker som sosial angst og depresjon. I starten av ungdomsperioden øker den utagerende og kriminelle atferden, men avtar mot slutten av ungdomstiden (Hafstad & Augusti, 2019, s. 32).

De fleste som har vært utsatt for seksuelle overgrep kjenner på en større smerte fra en krenket verdighet, enn de gjør fra de fysiske smertene (Pettersen, 2016, s.16). For å ha mulighet til å hjelpe ungdommer på en god måte er det viktig å ha kjennskap til deres oppfattelse av hendelser i eget liv og opplevelsen av hvordan de har det nå (Hafstad & Augusti, 2019, s. 33).

Det finnes mange verktøy som man kan ta i bruk når man skal snakke med barn og unge om seksuelle overgrep. For sosialarbeideren er det utviklet mange lærings, veiledning- og øvingsverktøy. Noen av de er for eksempel: Snakkemedbarn.no er en nettside utviklet av RVTS på oppdrag fra Bufdir, der man kan øve seg på samtaler med barn man mistenker er utsatt for vold og overgrep. Jegvilvite.no er et læringsverktøy primært for barn, men det er mye informasjon til voksne også og nettsiden er utviklet av Stine Sofies stiftelse.

3.5. Hvordan være en trygg voksen?

For å skape en relasjon som er trygg og tillitsfull, må man som tidligere diskutert ha kompetanse om vanskelige temaer det er viktig å snakke om. Å snakke om følelsesmessig vanskelige forhold er en form for kompetanse som bør videreutvikles i barnevernets praksis hverdag (Aas, 2013, s. 223). I noen tilfeller kommer egne følelser i veien for den hjelpen barnet har krav på (Thorkildsen, 2015, s. 75).

3.5.1 Relasjoner i samtaler med barn og unge

Det er viktig for barn og unge å ha en trygg relasjon og tillit til den man snakker med om seksuelle overgrep. Samtaler med barn om følelsesmessige og vanskelige temaer er utfordrende (Aas, 2013, s. 221). Når vi spør, må vi tørre å imot svaret. Og når vi spør håper vi jo egentlig å få bekymringen vår avkreftet. Det er ikke alltid barnet sier noe, men det vet at det kan komme til deg ved en senere anledning. Kanskje trenger det mer tid (Aasland, 2018, s. 109). Det må skapes en anledning til å fortelle til en person barnet har tillit til. Den voksne må ha tid og mulighet til en samtale der barnet føler det blir trodd. Det må ha en hensikt i å fortelle, det må ende i flere positive enn negative konsekvenser (Steine et al., 2016, s. 896). Hvis barnet snakker om det du håpet ikke var sant, fortell at det var modig gjort og at du skal gjøre alt for å hjelpe det (Aasland, 2018, s. 110).

Relasjoner er et viktig begrep i det faglige språket (Levin & Ellingsen, 2019, s. 112).

Mellommenneskelige relasjoner er noe som foregår mellom individer, både i hverdagen og i profesjonell samhandling sammenheng som mellom sosialarbeider og bruker (Levin & Ellingsen, 2019, s. 112). Profesjonell relasjonskompetanse handler om å forstå og samhandle

med mennesker på en god og hensiktsmessig måte. Det handler om det gode møtet, kommunikasjon som gir mening og ivaretar hensikten med samhandlingen, og å ikke krenke den andres integritet og selvbestemmelsesrett (Thorkildsen, 2015, s. 190). Et hvert møte med mennesker ligger i spennet mellom det betydningsløse og det betydningsfulle. Ingen kan avgjøre hvor dette møtet skal ligge i spennet og hvilke kvaliteter relasjonen skal ha. Vi kan alltid velge hvor vi vil sikte oss inn og prøve å gjøre det som skal til for å komme dit (Skau, 2018, s. 32). Et meningsfylt møte oppleves ikke alltid godt, det kan i stedet være pinefullt og vanskelig. De erfaringene vi opplever som mest utfordrende mens de står på, kan være de som får mest verdi for oss på sikt (Skau, 2018, s. 33).

Det er en forutsetning for samarbeid internt, tverretatlig og for møtet med overgrepssatte barn (Thorkildsen, 2015, s. 190). De utsatte møter mange forskjellige tjenester der det er stor variasjon på hvem de møter og hvilke tilbud de har fått (Barneombudet, 2018, s. 20). Felles kunnskapsgrunnlag er en forutsetning for avskamming. Mangelen på tverrfaglighet, samarbeid, veiledning og faglig utvikling er årsaker til at fagfolk blir utbrente og slutter å jobbe med overgrepssatte barn og unge (Thorkildsen, 2015, s. 82).

Det kan være vanskelig å skape en tillitsrelasjon til overgrepssatte barn og unge. De har allerede opplevd et tillitsbrudd, og mange erfarer at tillitspersoner svikter på beskyttelse og hjelp (Thorkildsen, 2015, s. 190). Det blir enklere for barnet å snakke om overgrepene hvis det har et personlig forhold til den voksne. Har barnet snakket med en tillitsfull person, vil det mest sannsynlig også snakke i et dommeravhør eller med andre profesjonelle (Aasland, 2018, s. 112). Det er av stor betydning at barna snakker med noen de stoler på, de må være sikre på å bli trodd og motivene for å fortelle må ikke bli mistenkeliggjort (Thorkildsen, 2015, s. 79).

3.5.2. Egne holdninger

Hvis man ikke har et avklart forhold til hvordan man reagerer på vold og seksuelle overgrep mot barn, benektes og bagatelliseres det (Thorkildsen, 2015, s. 75). Personlig kompetanse handler om hvem vi er som personer, både overfor oss selv og i samspill med andre. Det er ikke yrkesspesifikt, men vi bruker det fortsatt i utøvelsen av våre yrker (Skau, 2018, s. 61). Den du er kan få stor betydning for et barn (Thorkildsen, 2015, s. 188). Selvrefleksjon og åpenhet for andres tilbakemeldinger er avgjørende for hvordan du utvikler deg som fagperson og hvordan du fungerer i arbeidet (Thorkildsen, 2015, s. 189).

I arbeid med mennesker som er utsatt for seksuelle overgrep må vi være bevisste over våre egne holdninger og følelser. Barn kan komme med ord, uttrykk og spørsmål som inneholder

stygge ord. De kan bruke ord som pikk, kukk, runke, fitte, knulle, pule og lignende. Barn lærer av andre og plukker opp uttrykkene som de ikke alltid forstår. Det kan være lurt å tenke gjennom hvordan man reagerer hvis et barn sier dette til deg (jegvilvite.no, 2013). Barnet må få lov til å snakke om kroppen, og få veiledning til å snakke om det på en positiv måte. Hvis det ikke har ordene til å si eller vise, hvordan skal barnet da få snakke om overgrep? (Aasland, 2018, s. 104).

Tror vi at det seksuelle overgrep mot barn og unge skjer? Hvis ikke man tror at det skjer, er det vanskelig å se. Det er vanskelig for et barn å fortelle det de blir utsatt for, derfor må de ha voksne som gjenkjenner signalene sender ut om at noe er galt (Barneombudet, 2018, s. 41). Hvis ingenting skjer etter at en voksen får vite, blir det tolket av de unge som at de ikke blir trodd. Den voksne må ta informasjonen på alvor og vite hva de skal gjøre med informasjonen. Den som forteller må også bli informert om hva som skjer videre (Barneombudet, 2018, s. 41).

3.5.3. Risikofylt arbeid

Fagfolk ser på arbeidet som risikofylt og et tegn på dette er vegringen for å involvere seg (Søftestad, 2018, s. 178). Å snakke om og høre på barn og unge fortelle om seksuelle overgrep kan være smertefullt for den profesjonelle. En trygg voksen har ansvar for barna, men har også ansvar for seg selv og hvordan mestre og håndtere møtet med barnet og den utfordrende samtalen. Et møte med utsatte og sårbare barn kan være belastende og medføre stressfulle situasjoner for deg som fagperson (Gamst, 2017, s. 50). Dette betegnes som sekundær traumatisering og er stressreaksjoner etter å hjelpe et traumatisert menneske. Dette kan føre til at man i samtaler med barn og unge ikke er til stedet i situasjonen eller unngår å snakke om det barnet har opplevd (Gamst, 2017, s. 50). Som profesjonell har man ansvar for barna, men man har også ansvar for seg selv og å være en god og trygg voksen.

5.0. Avslutning

I denne oppgaven har jeg fokusert på betydningen av det å snakke om seksuelle overgrep med barn og unge. Det er store variasjoner på hvordan barn og unge som har blitt utsatt for seksuelle overgrep reagerer, både rett i etterkant og senvirkningene som kan komme.

Det viser seg at det både er vanskelig for de utsatte og profesjonelle å snakke om seksuelle overgrep. Ved å ikke snakke om seksuelle overgrep møter man et tabuisert samfunn som legger en taushet på de seksuelle overgrepene og ikke erkjenner at de skjer. Dette skaper en ugyldiggjøring for den utsatte, og man går i stillhet for seg selv uten å tørre og spørre om hjelp og det blir heller ikke oppdaget av den voksne. Taushet fører altså til tabu. Kontrakter blir lagd innad i familien om at dette er noe man ikke snakker om. Disse kontraktene trenger ikke være eksplisitte, det er bare noe man forstår. Profesjonelle står også i fare for å følge samfunnets normer om at seksuelle overgrep ikke skjer, som fører til at man ikke ser de, som igjen fører til at det ikke blir snakket om.

Det går i gjennomsnitt 17, 2 år fra overgrepet skjedde til det blir snakket om (Steine et al., 2016, s. 893). Det er mange grunner til utsatte ikke snakker om overgrepet. Det er mange som prøver å fortelle om det, men ikke blir trodd. Mange barn og unge vet ikke at det de blir utsatt for er galt, men informasjon i tidlig alder om seksuelle overgrep gjør barn og unge mer beskyttet til å ikke bli utsatt. Mange utsatte blir også truet av familien, eller andre i familien blir truet av overgriperen til den utsatte. De føler også på skam og skyld, som gjør at det er vanskelig å snakke om det de har blitt utsatt for.

Samtaler om seksuelle overgrep, kan være en mulighet for den overgrepsutsatte til å få tidlig hjelp, stoppe pågående overgrep, forebygge nye overgrep eller hjelp til å bearbeide senskader som følge av overgrepene (Steine et al., 2016, s. 897). Voksne må snakke med barn for å opprettholde barnets interesser og rett til medvirkning i saker som gjelder vold og seksuelle overgrep. Det er mange som vegrer seg for å snakke om tema som er skadende for barnet eller være den som avhører barnet, og fordi man vet at det er et belastende tema som man ikke vil utsette seg selv for.

Det kreves kompetanse fra den voksne som dekker flere aspekter i samtale med utsatte barn. Det kreves at man har kunnskap om hva seksuelle overgrep gjør med barn og unge, og hvordan det å bli utsatt er traumatiserende hendelser, som påvirker både den utsatte som ung og voksen. Traumebevisst omsorg kan være nyttig i arbeid med barn og unge, dette er et relativt nytt begrep som i de senere årene har blitt benyttet i større grad. Utfordringene med

traumebevisst omsorg er at man muligens legger fokuset på tidligere hendelser, i stedet for å se barnet i den situasjonen det er i akkurat nå.

Det kreves også at man har noen samtaleferdigheter i arbeidet, der man kan bruke de kunnskapene man har både i det forebyggende, avdekkende arbeidet og i etterkant med barn og unge. Her er traumebevisst omsorg, barnesamtalen og det å vite hvor i utviklingen den du snakker med er, viktige hjelpemidler. Videre er det å være en trygg voksen viktig. Å kunne danne relasjoner, være bevisst på egne holdninger og vite at dette er krevende arbeid også viktig.

Vi må altså snakke om seksuelle overgrep for å kunne være en forebyggende ressurs i arbeidet med barn og unge, vi må snakke om det for å kunne være en trygg voksen under avdekking og vi må kunne snakke om det for å hjelpe de utsatte i etterkant. Profesjonelle må bruke sin kompetanse og tillære seg kunnskap om temaet for å være en trygg voksen person slik at barn kan føle seg trygge til å snakke om overgrepene.

6.0. Referanser:

Aadnanes, M. (2020). *Vold mot barn og unge i nære relasjoner: Barnevernfagleg kunnskap*. Gyldendal

Aakvaag, H, F., Thoresen, S., Wentzel-Larsen, T., Dyb, G., Røysamb, E., Olf, M. (2016)

Broken and guilty since it happened: A population study of trauma-related shame and guilt after violence and sexual abuse, Journal of Affective Disorders, 204, s.16 - 23,
<https://doi.org/10.1016/j.jad.2016.06.004>

Aasland, M, W. (2014). "...si det til noen..." (3. utg). Cappelen Damm Akademisk

Barne- og familiedepartementet (2013) Barndommen kommer ikke i reprise. Strategi for å bekjempe vold og seksuelle overgrep mot barn og ungdom (2014 – 2017). Regjeringen.

Barneombudet (2010) *Ekspertes på incest* Hentet ut 03.04.22 fra

<https://www.barneombudet.no/uploads/documents/Publikasjoner/Fagrappporter/Ekspertes-pa-incest.pdf>

Barneombudet (2018) *Barneombudets rapport om barn og unge utsatt for vold*

Barneombudet.

<https://www.barneombudet.no/uploads/documents/Publikasjoner/Fagrappporter/Hadde-vi-fatt-hjelp-tidligere-hadde-alt-vaert-annerledes.pdf>

Blindheim, A. (2012) Eftervirkninger av traumatiserende hendelser i barndom og oppvekst *Tidsskriftet Norges Barnevern*, 89(3), s. 168-195. <https://doi.org/10.18261/ISSN1891-1838-2012-03-05>

Buudir (2021) Barn og seksualitet. Hentet ut 04.05.22

https://www.buudir.no/Foreldrehverdag/Skolebarn/Barn_og_seksualitet/

Buudir (2020). Mistenker du at et barn er utsatt for vold. Hentet ut 28.03.22 fra:

https://buudir.no/vold/Vold_og_overgrep_mot_barn_og_unge/Mistenker_du_at_et_barn_er_utsatt_for_vold/

Buudir (2021). *Seksuelle overgrep mot barn*. Hentet ut 28.03.22 fra:

https://www.buudir.no/statistikk_og_analyse/oppvekst/vold_og_overgrep_mot_barn/seksuelle_overgrep_mot_barn/

Braarud, H. C. (2012) Kunnskap om små barns utvikling med tanke på kompenserende tiltak iverksatt av barnevernet *Tidsskriftet Norges barnevern*, 89(3), s. 152 - 167

<https://doi.org/10.18261/ISSN1891-1838-2012-03-04>

Dalland, Olav (2020). *Metode og oppgaveskriving* (7. utg). Gyldendal Akademisk

Departementene (2021) *Forebygging og bekjempelse av internettrelaterte overgrep mot barn*
Regjeringen.

Edvardsen, O. & Mevik, K. (2016). Vold mot barn i hjemmet: Hvordan ivareta barns rettigheter? *Tidsskrift for familierett, arverett og barnevernrettslige spørsmål* 12(4) s. 317 - 332 <https://doi.org/10.18261/ISSN0809-9553-2014-04-03>

Gamst, K, M, T. (2017) *Profesjonelle Barnesamtaler: å ta barn på alvor* (2. Utg).
Universitetsforlaget

Hafstad, G. S., & Augusti, E. M. (Red.) (2019). *Ungdoms erfaringer med vold og overgrep i oppveksten: En nasjonal undersøkelse av ungdom i alderen 12 til 16 år*. (Rapport 4/2019).

<https://www.nkvts.no/rapport/ungdoms-erfaringer-med-vold-og-overgrep-i-oppveksten-en-nasjonal-undersokelse-av-ungdom-i-alderen-12-til-16-ar/>

Isdal, P. (2000). *Meningen med volden*. Kommuneforlaget AS.

Jegvilvite.no (2013) Hentet 26.04.22 fra <https://jegvilvite.no/wp-content/uploads/2013/04/Veledning-for-a-snakke-med-barn-om-vold-og-overgrep.pdf>

Jørgensen, T. W. & Lillevik, O. G. (2016) *Traumebevisst omsorg i arbeid med voldsutsatte barn*. I K. E. Mevik, O. G. Lillevik & O. Edvardsen (Red.) *Vold mot barn. Teoretiske, juridiske og praktiske tilnærminger* (s. 186 – 206). Gyldendal Akademisk.

Jørgensen, T. W. & Steinkopf, H. (2013) *Traumebevisst omsorg, teori og praksis*. Hentet ut 14.04.22 fra https://rvtssor.no/filer/dokumentarkiv/31032017__traumebevisstomsorgteoriogpraksis.pdf

Langballe, Å., & Schultz, J. H. (2016). Elever utsatt for vold og seksuelle overgrep - samtalen som redskap for å oppdage og hjelpe. I K. E. Mevik, O. G. Lillevik & O. Edvardsen (Red.) *Vold mot barn. Teoretiske, juridiske og praktiske tilnærminger* (s. 117-134). Gyldendal Akademisk.

Lillevik, O. G. (2016) *Perspektiver på vold mot barn*. I K. E. Mevik, O. G. Lillevik & O. Edvardsen (Red.) *Vold mot barn. Teoretiske, juridiske og praktiske tilnærminger* (s. 18 – 37). Gyldendal Akademisk.

Lorentzen, P. (2020) Traumebevisst omsorg – ett skritt frem og to til siden *Tidsskriftet Norges Barnevern*, 97(2), s. 146 – 161 <https://doi.org/10.18261/ISSN.1891-1838-2020-02-06>

Minde, G. & Weber, A. K. (2017) Hvordan reagerer små samiske lokalmiljøer når kvinner forteller om seksuelle overgrep? *Tidsskrift for psykisk helsearbeid*, 14(3), s. 265 – 274
<https://doi.org/10.18261/issn.1504-3010-2017-03-07>

Nordanger, D. Ø & Braarud, H. C. (2020) *Utviklingstraumer: Regulering som nøkkelbegrep i en ny traumepsykologi* (5. utg). Fagbokforlaget

NOU 2017: 12 (2017). *Svikt og svik — Gjennomgang av saker hvor barn har vært utsatt for vold, seksuelle overgrep og omsorgssvikt*. Barne- og familiedepartementet

Pettersen, K. T. (2016) Psykisk helsearbeid ved norske incestsentre. *Tidsskrift for psykisk helsearbeid*, 13(1-2), s. 15-23. <https://doi.org/10.18261/issn.1504-3010-2016-01-02-03>

Reddbarna.no (2022) *Når ingen tør ta praten* Hentet ut 04.04.22 fra
<https://www.reddbarna.no/aktuelt/nar-ingen-tor-a-ta-praten/>

Reddbarna.no (2022) *5 tips for å snakke med barn om kropp, grenser og seksuelle overgrep* Hentet ut 04.04.22 fra
<https://www.reddbarna.no/vart-arbeid/barn-i-norge/foreldretips/5-tips-for-a-snakke-med-barn-om-kropp-grenser-og-seksuelle-overgrep/>

Reddbarna.no (2022) *Barn med nedsatt funksjonsevne er mer utsatt for vold og overgrep* Hentet ut 04.04.22 fra
<https://www.reddbarna.no/vart-arbeid/barn-i-norge/vold-og-overgrep/vold-og-overgrep-mot-barn-med-nedsatt-funksjonsevne/>

Skau, Greta Marie. (2018) *Gode fagfolk vokser* (5. utg). Cappelen Damm AS

Snakkemedbarn.no (2022) Hentet 14.04.22 fra <https://www.snakkemedbarn.no/om-snakkemedbarn/>

Steine, I. M., Winje, D., Nordhus, I.H., Milde, A. M., Bjorvatn, B., Grønli, J., Pallesen, S. (2016). Langvarig taushet om seksuelle overgrep Prediktorer og korrelater hos voksne som opplevde seksuelle overgrep som barn. *Psykologitidsskriftet*, 53(11), 888- 899.
<https://psykologitidsskriftet.no/vitenskapelig-artikkel/2016/11/langvarig-taushet-om-seksuelle-overgrep>

Stine Sofies stiftelse (2018) *Vold og overgrep mot barn i et livsløpsperspektiv. En kunnskapsoppsummering*. Hentet ut 03.04.22 fra https://issuu.com/stinesofiesstiftelse0/docs/sss_innsiktsrapport-issuu_endeligve

Straffeloven (2005). Lov om straff.

Søftestad, Siri (2018). *Grunnbok i arbeid med seksuelle overgrep mot barn*. Universitetsforlaget

Thorkildsen, Inga Marte (2015). *Du ser det ikke før du tror det. Et kampskrift for barns rettigheter*. Vigmostad & Bjørke AS.

Tetzchner, S, v. (2019) *Utviklingspsykologi* (2.utg.). Gyldendal

Trygstad, H. & Dalland, O. (2020). *Metode og oppgaveskriving* (7. utg). Gyldendal akademiske

